

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.91

ПОНОМАРЬОВА О.О.

**РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОГО ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ УКРАЇНИ:
ЛІКВІДАЦІЯ ЧИ РЕОРГАНІЗАЦІЯ У КАСАЦІЙНИЙ ГОСПОДАРСЬКИЙ СУД?**

Стаття присвячена дослідженню питань процедури ліквідації Вищого господарського суду України та створення на його базі Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду. Відповідно до предмета наукового аналізу автор зазначає, що утворення Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду здійснюється саме шляхом реорганізації Вищого господарського суду України, а не його ліквідації.

Ключові слова: Вищий господарський суд України, Касаційний господарський суд України, Верховний Суд, касаційна інстанція.

Статья посвящена исследованию вопросов процедуры ликвидации Высшего хозяйственного суда Украины и созданию на его базе Кассационного хозяйственного суда в составе Верховного Суда. В соответствии с предметом научного анализа автор отмечает, что образование Кассационного хозяйственного суда в составе Верховного Суда осуществляется именно путем реорганизации Высшего хозяйственного суда Украины, а не его ликвидации.

Ключевые слова: Высший хозяйственный суд Украины, Кассационный суд Украины, Верховный Суд, кассационная инстанция.

The article is devoted to research of liquidation proceedings of the Supreme Economic Court of Ukraine and creation on its base of Cassation Economic Court in the Supreme Court. According to the author's opinion, the subject of scientific analysis indicates that the formation of Cassation Commercial Court in the Supreme Court made it through the reorganization of the Supreme Economic Court of Ukraine, not eliminate it.

The author establishes that the Cassation Economic Court in the Supreme Court is formed on the material and technical basis of the Supreme Economic Court of Ukraine.

The constitutional and legal status of the Supreme Court as a body of state power has not changed. Moreover, the Cassation Economic Court which was formed on the basis of the Supreme Economic Court of Ukraine, has not also any functional difference.

The Cassation Economic Court is not a separate court in the system of courts of general jurisdiction, and acts as a Chamber in the Supreme Court.

Both the Supreme Economic Court of Ukraine and the Cassation Economic Court in the Supreme Court perform the function of cassation review of the decisions of the courts of previous instances.

Thus, the powers of the Supreme Economic Court of Ukraine are transferred as a result of the functional succession to the Cassation Economic Court in the Supreme Court.

Key words: Supreme Economic Court of Ukraine, Cassation Economic Court, Supreme Court, cassational instance.

Вступ. 30.09.2016 р. набув чинності новий Закон України «Про судоустрій і статус суддів» [1], прийнятий 02.06.2016 р., який визначає організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечує право кожного на справедливий суд.

© ПОНОМАРЬОВА О.О. – аспірант (Львівський університет бізнесу та права), помічник судді (Вищий господарський суд України)

Вказаний закон передбачає ліквідацію вищих спеціалізованих судів, а також Верховного Суду України та створення нового Верховного Суду, у складі якого будуть діяти Велика Палата Верховного Суду, Касаційний адміністративний суд, Касаційний господарський суд, Касаційний кримінальний суд, Касаційний цивільний суд.

Постановка завдання. Метою цієї статті є дослідження питань ліквідації Вищого господарського суду України та створення на його базі Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду з урахуванням новацій національного законодавства, які через новизну ще не висвітлювалися у спеціальній літературі.

У наукових джерелах питання реформування судової системи було предметом аналізу таких науковців, як С.Ф. Демченко, А.І. Осетинський, Д.М. Притика, С.В. Степанов, О.Г. Яновська та ін.

Результати дослідження. За результатами проведеного опитування практикуючих правників було з'ясовано, що вказані зміни оцінюються по-різному: одні вважають, що відбувається створення якісно нового Верховного Суду, проте як інші дотримуються думки, що фактично має місце лише реорганізація вищих спеціалізованих судів та Верховного Суду України у формі злиття, яка не призведе до жодних функціональних покращень.

При цьому в юридичних колах точиться дискусія щодо правомірності вжиття законодавцем до вказаного етапу реформування судової системи самого терміна «ліквідація».

Так, розмежування понять «реорганізації» і «ліквідації» є важливим з огляду на різні юридичні наслідки таких форм припинення юридичної особи публічного права, оскільки під час реорганізації має місце перехід прав та обов'язків, а також функцій такого суб'єкта до правонаступника, проте у разі ліквідації усі права та обов'язки і його функції припиняються, що впливає як на трудові відносини всередині такої юридичної особи, так і на відносини з третіми особами.

Розглянемо вказані форми припинення на прикладі Вищого господарського суду України, на базі якого передбачено створення Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду.

Насамперед варто з'ясувати зміст самих правових понять «реорганізація» та «ліквідація», зокрема щодо юридичних осіб публічного права.

Так, ліквідація – це припинення діяльності юридичної особи, при якому не буде правонаступника, тобто такої особи, до якої переходять права та обов'язки ліквідованої юридичної особи [2].

Водночас реорганізація – це особливий процес, в результаті якого відбувається припинення та/або створення юридичної особи, що зумовлено переходом прав і обов'язків юридичної особи – правонаступника у порядку правонаступництва до іншої юридичної особи – правонаступника [3, с. 7–8].

Саме правонаступництво розглядається як ознака розмежування реорганізації від ліквідації [4, с. 174].

Однією з форм реорганізації є злиття, яке у традиційному розумінні означає припинення діяльності двох або кількох юридичних осіб та передачу належних їм активів і пасивів (майнових прав і зобов'язань) до правонаступника, який створюється в результаті злиття [5].

Вищий господарський суд України є юридичною особою публічного права.

Припинення юридичної особи публічного права шляхом ліквідації відрізняється від загальної процедури ліквідації юридичних осіб приватного права.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 81 Цивільного кодексу України [6] юридична особа публічного права створюється розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування.

Ч. 3 вказаної статті передбачено, що порядок утворення та правовий статус юридичних осіб публічного права встановлюються Конституцією України та законом.

Зокрема, порядок утворення, реорганізації та ліквідації судів визначено ст. 125 Конституції України [7], за змістом якої суд утворюється, реорганізовується і ліквідовується законом, проект якого вносить до Верховної Ради України Президент України після консультацій із Вищою радою правосуддя.

За змістом п. 5 Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 02.06.2016 р. Верховний Суд створюється на матеріально-технічній базі Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищого господарського суду України, Вищого адміністративного суду України.

Відповідно до п. 6 Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 02.06.2016 р. передбачено, що Вищий господарський суд України діє у межах його повноважень, визначених процесуальним законом, до початку роботи Верховного Суду у складі, визначеному цим Законом, та до набрання чинності відповідним процесуальним законодавством, що регулює порядок розгляду справ Верховним Судом у складі, визначеному цим Законом.

У відповідності до п. 7 вказаних Перехідних положень з дня початку роботи Верховного Суду у складі, визначеному Законом України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 02.06.2016 р. Вищий господарський суд України припиняє свою діяльність та ліквідується у встановленому законом порядку.

Питання припинення юридичної особи публічного права, на відміну від ліквідації юридичних осіб приватного права, варто розуміти не лише в контексті припинення її майнових зобов'язань, оскільки така особа створювалась із метою виконання функцій держави чи місцевого самоврядування. Відповідно, функції держави не зникають разом із ліквідацією юридичної особи публічного права, крім повної відмови держави від виконання певних функцій [8].

Ліквідація Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів як саме судових органів може відбутись лише в разі припинення визначених їм публічних функцій.

Разом із тим у цьому разі, як слідує зі змісту ст. 125 Конституції України в редакції Закону України № 1401-VIII від 02.06.2016 р. та Закону України «Про судоустрій та статус суддів» № 1402-VIII від 02.06.2016 р., конституційно-правовий статус Верховного Суду як органу державної влади не змінився, як не має функціональних відмінностей і Касаційний господарський суд, що утворюється на базі Вищого господарського суду України.

Так, зі змісту Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 02.06.2016 р. вбачається, що Касаційний господарський суд не є окремим судом у системі судів загальної юрисдикції, а діє як палата у складі Верховного Суду.

Водночас як Вищий господарський суд України, так і Касаційний господарський суд виконують функцію касаційного перегляду рішень, ухвал та постанов судів попередніх інстанцій.

Таким чином, з огляду на принцип безперервності влади, повноваження Вищого господарського суду України переходять у результаті функціонального правонаступництва до Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду.

Здійснюючи порівняльний аналіз Вищого господарського суду та Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду, варто також звернути увагу на те, що за змістом ч. 6 ст. 37 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 02.06.2016 р. у Касаційному господарському суді обов'язково створюються окремі палати для розгляду справ щодо (про): банкрутство; захисту прав інтелектуальної власності, а також пов'язаних з антимонопольним та конкурентним законодавством; корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів.

Варто зазначити, що нині у Вищому господарському суді України також є розподіл на палати залежно від категорій справ.

Так, Рішенням зборів суддів Вищого господарського суду України від 03.06.2015 р. № 3 для розгляду конкретних категорій справ затверджено спеціалізацію судових палат та суддів Вищого господарського суду України:

- перша судова палата: спори, що виникають у разі укладення, зміни, розірвання, визнання недійсними договорів та виконання господарських зобов'язань та з інших підстав; спори з банківської діяльності та обігу цінних паперів; спори з корпоративних відносин;
- друга судова палата: спори, що виникають у разі укладення, зміни, розірвання, визнання недійсними договорів та виконання господарських зобов'язань та з інших підстав; спори із земельних відносин.
- третя судова палата: спори про банкрутство та пов'язані з банкрутством;
- четверта судова палата: спори, що виникають при укладенні, зміни, розірванні, визнанні недійсними договорів та виконанні господарських зобов'язань та з інших підстав; спори з права власності; спори з інтелектуальної власності; спори із застосування антимонопольного законодавства [9].

З наведеного вбачається, що принцип спеціалізації палат залежно від категорії справ Касаційного господарського суду не змінюється порівняно з тим, який нині існує у Вищому господарському суді України.

Досліджуючи питання реформування Вищого господарського суду України, варто також з'ясувати, як змінились вимоги, які ставлять до кандидата на посаду судді.

За змістом ст. 31 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 2453-VI від 07.07.2010 р. суддею Вищого господарського суду України міг бути суддя, який за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердив здатність здійснювати правосуддя у вищому спеціалізованому суді, має досвід роботи суддею не менше десяти років або науковий ступінь, отриманий до призначення на посаду судді та стаж наукової діяльності у галузі права або науково-педагогічної діяльності у галузі права у вищому навчальному закладі або вищих навчальних закладах, що здійснюють підготовку фахівців освітнього ступеня «магістр», до призначення на посаду судді не менше десяти років [10].

Для того ж щоб стати суддею Верховного Суду України, відповідно до положень ст. 39 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 2453-VI від 07.07.2010 р. вимагався досвід роботи суддею не менше п'ятнадцяти років або наявність наукового ступеня, отриманого до призначення на посаду судді, та стаж наукової діяльності у галузі права або науково-педагогічної діяльності у галузі права у вищому навчальному закладі або вищих навчальних закладах, що здійснюють підготовку фахівців освітнього ступеня «магістр», до призначення на посаду судді не менше п'ятнадцяти років.

Водночас відповідно до ст. 38 нового Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 02.06.2016 р. суддею Верховного Суду (а отже, і Касаційного господарського суду) може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя у Верховному Суді, а також відповідає одній із таких вимог: 1) має стаж роботи на посаді судді не менше десяти років; 2) має науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше десять років; 3) має досвід професійної діяльності адвоката щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення щонайменше десять років; 4) має сукупний стаж (досвід) роботи (професійної діяльності) відповідно до вимог, визначених пунктами 1–3 цієї частини, щонайменше десять років.

Тобто, якщо раніше суддею Вищого господарського суду України та Верховного Суду України міг бути саме суддя, то відповідно до нового законодавства суддею Касаційного господарського суду також можуть бути науковці та адвокати, які відповідають встановленим вимогам.

Помітною є та обставина, що вимоги до кандидатів на посаду судді нового Верховного Суду щодо стажу роботи є такими, як раніше були до кандидатів на посаду вищих спеціалізованих судів, Вищого господарського суду України зокрема: саме 10 років, а не 15, як вимагалось для посади суддів Верховного Суду України за Законом № 2453-VI від 07.07.2010 р.

Висновки. Отже, з наведеного вище вбачається, що Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду утворюється на матеріально-технічній базі Вищого господарського суду України, зі збереженням функції касаційного перегляду, подібним розподілом на палати та збереженням вимог, які ставляться до кандидата на посаду судді.

Таким чином, означено вище реформою судової системи України фактично передбачено реорганізацію вищих спеціалізованих судів і Верховного Суду України шляхом злиття їх в один суд із новою назвою – Верховний Суд, з огляду на що можна говорити лише про утворення Касаційного господарського суду шляхом реорганізації Вищого господарського суду України, а не про ліквідацію останнього як судового органу.

Список використаних джерел:

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
2. Єгорова Ю. Ліквідація підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.agro-business.com.ua/pytannia-bukhgalteriii/2565-likvidatsiia-pidpriemstva.html>.
3. Мартышкин. С.В. Понятие и признаки реорганизации юридического лица: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / С. В. Мартышкин. – Волгоград, 2000. – 26 с.
4. Повар. П.О. правонаступничество при утворенні та припиненні центральних органів виконавчої влади / П.О. Повар // Вісник Вищої ради юстиції. – 2012. – № 3 (11). – С. 174–184.
5. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання. Навч. посібник / О.О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2003. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ubooks.com.ua/books/000220/inx.php>.
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

7. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

8. Лист Міністерства екології та природних ресурсів України від 16.01.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua/press-center/news/123-news1/3387-informuvannia-shchodo-pytan-peredachi-funktsii-z-okhorony-navkolyshnoho-pryrodnoho-seredovyscha-na-mistsevomu-rivni-vid-terytorialnykh-orhaniv-ministerstva-okhorony-navkolyshnoho-pryrodnoho-seredovyscha-ukrainy-do-oblasnykh-kyivskoi-sevastopolskoi-misky>.

9. Рішенням зборів суддів Вищого господарського суду України від 03.06.2015 р. № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.arbitr.gov.ua/pages/425>.

10. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 р. № 2453-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2453-17/ed20130609>.